

การพัฒนาประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสภาทนายความ
ในพระบรมราชูปถัมภ์*
EFFECTIVENESS DEVELOPMENT OF ETHICS PROMOTION OF THE LAWYERS
COUNCIL UNDER THE ROYAL PATRONAGE

กอปรลาภ อภัยภักดี, สุรพล สุยะพรหม, เกียรติศักดิ์ สุขเหลืออง
Korplarp Apaipakdi, Surapon Suyaprom, Kiattisak Suklueang
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: korblap.mcu@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิผล ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผล และนำเสนอการพัฒนาประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสภาทนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ ศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน การวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 18 รูปหรือคน และสนทนากลุ่มเฉพาะ 9 รูปหรือคน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสภาทนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยภาพรวม เฉลี่ยทุกด้านอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.12 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.71 ปัจจัยการส่งเสริมจริยธรรม และปัจจัยฆราวาสธรรม 4 มีอิทธิพลร่วมกันต่อการพัฒนาประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 และสามารถร่วมกันอธิบายความแปรผันได้ถึงร้อยละ 37.50 3) การพัฒนาประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสภาทนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีองค์ประกอบคือ การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในองค์กร ได้แก่ องค์กรมีความเท่าเทียมกัน มีสมานฉันท์ การปรับตัวขององค์กรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ได้แก่การเป็นองค์กรแห่งจริยธรรม มีกระบวนการทำงานแบบพลวัตน์ มีเครือข่ายจริยธรรมภายนอก การปรับตัวขององค์กรให้สอดคล้องกับสังคม ได้แก่การเป็นองค์กรเพื่อสังคม การปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม และผลผลิตขององค์กร ได้แก่ ทุกส่วนได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม องค์กรมีทนายความที่มีคุณภาพ การร้องเรียนเรื่องผิดจริยธรรมลดลง

คำสำคัญ: การพัฒนา; ประสิทธิผล; การส่งเสริมจริยธรรม

---

*Received July 18, 2021; Revised August 4, 2021; Accepted August 6, 2021

Abstract

Objectives of this article were to study the effectiveness and factors affecting to the effectiveness and to propose effectiveness development of ethics promotion of the lawyer council under the royal patronage. The methodology was mixed research methods: Quantitative research conducted by studying the 400 samples and. Qualitative research conducted by in-depth interviewing 18 key informants and 9 participants in focus group discussion.

The research findings were as follows: 1. The effectiveness of ethics promotion of the lawyers council under the royal patronage by overall was at high level with the mean was at 4.12 and standard deviation was at 0.71, 2. The factors of ethics promotion and 4 Gharāṃṃsa-dhamma affected to the effectiveness development of ethics promotion of the lawyers council under the royal patronage and could explain the variations up to 37.50% and 3. The effectiveness development of ethics promotion of the lawyers council under the royal patronage was unity in the organization include equal organization and harmonious, adaptation of the organization to the environment include being an ethical organization, there was a dynamic work process and there was an external ethical network, adaptation of the organization to the society include being an organization for society, social and cultural adaptation and being an organization that was accepted by society and finally, the output of organization include all stakeholders benefit fairly, the organization has qualified lawyers and fewer ethical complaints.

Keywords: Development; Efficiency; Ethics Promotion

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 258 ง. บัญญัติให้มีการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมโดยไม่ล่าช้าโดยกำหนดระยะเวลาดำเนินงานในทุกชั้นตอน ชัดเจน และมีกลไกช่วยเหลือประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในสังคม และพัฒนาให้กระบวนการยุติธรรมของไทยมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สามารถอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนโดยสะดวก รวดเร็วและประหยัด นำไปสู่สังคมที่มีความสงบสุข เป็นธรรม และประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560)

กระบวนการยุติธรรมเป็นกลไกสำคัญของรัฐในการสร้างความเป็นธรรมและความสงบเรียบร้อยของสังคม นอกจากนี้ยังเป็นกฎเกณฑ์กติกาและผู้รักษากฎเกณฑ์กติกาทุกกลไกของรัฐ ทั้งนี้ ในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวกระบวนการยุติธรรมต้องมีคุณภาพ เป็นที่เชื่อถือของประชาชนจึงจะสามารถสร้างความสงบเรียบร้อยและความเป็นธรรมในสังคมได้อย่างยั่งยืน แต่ยังคงปรากฏข้อวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมทั้งในแง่ของความล่าช้าในการดำเนินงาน อุปสรรคในการเข้าถึง รวมไปถึงความเหลื่อมล้ำในการบังคับใช้กฎหมาย และความถูกต้องของการดำเนินงานอยู่เป็นประจำ นั่นก็แสดงถึงผลสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมของประเทศ (คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรม, 2561)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้ประกอบการวิชาชีพด้านกฎหมาย จำเป็นต้องใช้ความรู้ความชำนาญพิเศษ สภาพของอาชีพจึงเป็นลักษณะของการผูกขาด การผูกขาดถ้าไม่มีการควบคุม ย่อมนำไปสู่การหาประโยชน์เกินขอบเขต ดังนั้นเพื่อมิให้มีการเอาเปรียบบีบบังคับเกินขอบเขตหรือมิให้มีความประพฤติในทางที่ไม่ชอบไม่ควร จึงต้องจัดให้มีองค์กรเพื่อควบคุมผู้ประกอบการวิชาชีพกฎหมาย วิชาชีพทนายความเป็นอาชีพอิสระและมีความรับผิดชอบสูงต่อสังคมไทย ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของกระบวนการยุติธรรม ทนายความจำเป็นต้องมีคุณสมบัติพิเศษทั้งในด้านความรู้และคุณธรรม จึงต้องมีการควบคุมการประกอบวิชาชีพ องค์กรควบคุมการประกอบวิชาชีพทนายความ ได้แก่ สภาทนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นองค์กรผู้ประกอบการวิชาชีพทางกฎหมายที่สำคัญอย่างยิ่งสถาบันหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยและนานาประเทศ มีสถานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายก่อตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 โดยมีนายกและกรรมการสภาทนายความที่ได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกทนายความทั่วประเทศเป็นผู้บริหาร (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2528) ทั้งนี้ สิทธิที่สำคัญของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญาคือ “สิทธิที่จะมีที่ปรึกษาด้านกฎหมาย (Right to a Consult)” ซึ่งเป็น

หน้าที่ของรัฐจะต้องจัดทำให้เพื่อประโยชน์ต่อการอำนวยความสะดวกและความเท่าเทียมกันระหว่างโจทก์และจำเลยเมื่ออยู่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ปัญหาสำคัญที่พบในการได้รับทนายความของผู้ต้องหาหรือจำเลยจากรัฐ ได้แก่ ประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของระบบการช่วยเหลือทางกฎหมายด้านทนายความจากรัฐเมื่อเปรียบเทียบกับการปฏิบัติหน้าที่ของทนายความที่ได้รับการว่าจ้างมีมาตรฐานแตกต่างกันมาก จำเป็นต้องได้รับการปฏิรูปเพื่อเป็นหลักประกันสิทธิที่จะได้รับความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันจากกระบวนการยุติธรรม (สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ, 2563)

สภาทนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ใช้ พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 และ ข้อบังคับสภาทนายความ ว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ. 2529 เป็นหลักเกณฑ์การวัดประสิทธิผลจริยธรรมผู้ประกอบวิชาชีพทนายความ ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์กับประชาชนเป็นโดยส่วนรวม การประกอบวิชาชีพทนายความเป็นงานที่ต้องใช้กฎหมายเป็นหลัก ดังนั้น มรรยาทอันเป็นจริยธรรมในวิชาชีพทนายความจึงเป็นสิ่งควรปฏิบัติ การปฏิบัติตามหลักวิชาชีพทนายความอย่างถูกต้องครบถ้วน จะทำให้ทนายความมีหลักปฏิบัติตนในการประกอบวิชาชีพทนายความอย่างถูกต้อง เป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมและจรรยาในวิชาชีพที่มุ่งเพื่อให้เป็นทนายความที่ดีของประชาชน เพื่อความเจริญรุ่งเรืองในการประกอบวิชาชีพ และเพื่อให้ประชาชนได้รับบริการทางวิชาชีพกฎหมายในมาตรฐานที่สูงขึ้นทนายความที่ปฏิบัติตามหลักวิชาชีพทนายความได้อย่างครบถ้วนนั้น จะส่งผลให้อื้อประโยชน์และโอกาสแก่อาชีพทนายความ อันส่งผลให้การประกอบวิชาชีพทนายความ เป็นสัมมาชีพทรงคุณค่าและคุณประโยชน์อย่างอนันต์ต่อส่วนรวมสืบไป ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องการพัฒนาประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสภาทนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยใช้หลักการส่งเสริมจริยธรรม ประกอบด้วย ความรู้เชิงจริยธรรม ทศนคติเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรม พฤติกรรมเชิงจริยธรรม และหลักฆราวาสธรรม 4 ประกอบด้วย สัจจะ ความจริง ทมะ การฝึกตน ชันติ ความอดทน จาคะ การเสียสละ มาบูรณาการเพื่อพัฒนาประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสภาทนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อให้เกิดประสิทธิผล ได้แก่ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในองค์การ การปรับตัวขององค์การให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม การปรับตัวขององค์กรให้สอดคล้องกับสังคม และผลผลิตขององค์การ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสภาพนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสภาพนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์
3. เพื่อนำเสนอการพัฒนาประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสภาพนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดำเนินการโดย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 18 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน 9 รูปหรือคน และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ดำเนินการโดยศึกษาจากแบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อสนับสนุนข้อมูลเชิงคุณภาพ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ทนายความในสังกัดสภาพนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ ทั่วประเทศ จำนวน 90,421 คน กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ตามสูตรของยามาเน่ (Taro Yamane) (สุวริย์ สิริโกคาภิรมณ์, 2546) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ การวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์แบ่งมีโครงสร้าง

การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน ซึ่งเป็นทนายความในสังกัดสภาพนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ 6 กลุ่ม ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูปหรือคน ผู้บริหารสภาพนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ จำนวน 3 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการส่งเสริมจริยธรรม 11 คน นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 18 รูปหรือคน

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's

Correlation) และการถดถอยพหุคูณแบบมีขั้นตอน (Multiple regression Stepwise) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย

1. ประสิทธิภาพการส่งเสริมจริยธรรมของสภานายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยภาพรวม เฉลี่ยทุกด้านอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.12 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.71 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความรู้เชิงจริยธรรม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 รองลงมา ด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรม มีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.14 และด้านเหตุผลเชิงจริยธรรม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ใน ระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการส่งเสริมจริยธรรมของสภานายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปัจจัยการส่งเสริมจริยธรรม (X1) ประกอบด้วย ความรู้เชิงจริยธรรม ทศนคติเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรม พฤติกรรมเชิงจริยธรรม และปัจจัยฆราวาสธรรม 4 (X2) ประกอบด้วย สัจจะ ความจริง ทมะ การฝึกตน ขันติ ความอดทน จาคะ การเสียสละมีอิทธิพลร่วมกันต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการส่งเสริมจริยธรรมของสภานายความในพระบรมราชูปถัมภ์ (Y) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 โดยที่ปัจจัยการส่งเสริมจริยธรรม (X1) และปัจจัยฆราวาสธรรม 4 (X2) สามารถร่วมกันอธิบายความแปรผันของการพัฒนาประสิทธิภาพการส่งเสริมจริยธรรมของสภานายความในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ถึงร้อยละ 37.50 และเมื่อพิจารณาอิทธิพลเป็นรายปัจจัย พบว่า ปัจจัยการส่งเสริมจริยธรรม (X1) มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐาน (β_1) เท่ากับ 0.447 และปัจจัยฆราวาสธรรม 4 (X2) มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐาน (β_2) เท่ากับ 0.316 โดยใช้หลักการส่งเสริมจริยธรรม ประกอบด้วย ความรู้เชิงจริยธรรม ทศนคติเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรม พฤติกรรมเชิงจริยธรรม และหลักฆราวาสธรรม 4 ประกอบด้วย สัจจะ ความจริง ทมะ การฝึกตน ขันติ ความอดทน จาคะ การเสียสละ

3. การพัฒนาประสิทธิภาพการส่งเสริมจริยธรรมของสภานายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ประการที่ 1 การพัฒนาองค์กรให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในองค์กร โดยองค์กรมีความเท่าเทียมกัน มีสมานฉันท์ ดำเนินไปสู่เป้าหมายอย่างเป็นเอกภาพ ได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน และมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ประการที่ 2 การปรับตัวขององค์กรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม โดยเป็นองค์กรแห่งจริยธรรม มีกระบวนการทำงานแบบพลวัต มีเครือข่ายจริยธรรมภายนอก มีการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน และมีการปรับกระบวนการทำงานที่ตามสภาพแวดล้อม ประการที่ 3 การปรับตัวขององค์กรให้สอดคล้องกับสังคม โดยเป็นองค์กรแห่งจริยธรรมเพื่อสังคม ที่เกิด

การปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม สังคมให้ความไว้วางใจ และเป็นผู้นำด้านจริยธรรมของสังคม และประการที่ 4 ผลผลิตขององค์กร คือเป็นองค์กรที่มีการส่งเสริมจริยธรรมเพื่อให้ทุกส่วนได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม องค์กรมีทนายความที่มีคุณภาพ องค์กรประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย การร้องเรียนเรื่องผิดจริยธรรมลดลง และองค์กรมีคุณภาพในระดับสากล โดยการพัฒนาประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรม มีปัจจัยที่สำคัญคือ ปัจจัยการส่งเสริมจริยธรรม ที่จะต้องมีการส่งเสริมความรู้เชิงจริยธรรม ส่งเสริมทัศนคติเชิงจริยธรรม ส่งเสริมให้ทนายความใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และส่งเสริม พฤติกรรมเชิงจริยธรรม ให้ทนายความปฏิบัติตามหลักจริยธรรม และปัจจัย ฆราวาสธรรม จะต้องประยุกต์ใช้โดยส่งเสริมให้ทนายความ มีความจริงใจ ผิดคน อดทน และเสียสละเพื่อสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลของการวิจัย มีประเด็นสำคัญที่นำไปสู่การอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสภาทนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ อยู่ในระดับมาก แสดงว่ามีการส่งเสริมจริยธรรมให้กับทนายความอย่างต่อเนื่อง ให้อำนาจและเข้าใจพร้อมนำไปสู่การปฏิบัติตามหลักของการส่งเสริมจริยธรรม โดยกระบวนการในการพัฒนาและส่งเสริมจริยธรรมประกอบด้วย การส่งเสริมความรู้เชิงจริยธรรม การส่งเสริมทัศนคติเชิงจริยธรรม การส่งเสริมการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม การส่งเสริมด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ซึ่งการส่งเสริมในลักษณะดังกล่าวเป็นผลให้เกิดประสิทธิผล กล่าวคือองค์กรยกระดับขึ้นเป็นองค์กรแห่งจริยธรรม ที่มีการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของไพศาล เครือแสง (2558) ที่ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมจริยธรรมทางการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมจริยธรรม เน้นหลักนิติธรรมกับหลักศีล หลักคุณธรรมกับหลักปัญญา เพื่อควบคุมพฤติกรรมที่ถูกต้อง มีจิตสำนึก และมีการเน้นหลักความโปร่งใส

เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า ระดับประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสภาทนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตามหลักการส่งเสริมจริยธรรม ด้านความรู้เชิงจริยธรรม มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก เนื่องจากสภาทนายความมีช่องทางในการนำเสนอเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับความรู้เชิงวัฒนธรรมให้สามารถสืบค้นและศึกษาเพิ่มเติมได้ และมีการส่งเสริมและสนับสนุนทนายความด้านความรู้ในเชิงจริยธรรม ซึ่งการเรียนรู้จะเป็นกลไกที่สำคัญที่จะก่อให้เกิดจริยธรรมภายในองค์กร เกิดการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบไม่เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน พระมหาบุญรอด อมรทตฺโต (2559) ที่ได้วิจัยเรื่อง การส่งเสริม

จริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดระยอง ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมจริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายการสร้างองค์ความรู้ด้านจริยธรรม มีการส่งเสริมให้บุคลากรสร้างเครือข่ายกับเพื่อนร่วมงานและองค์กรอื่นๆ เป็นเครือข่ายในการสร้างองค์ความรู้ด้านจริยธรรม และส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่เป็นสากล

ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า การส่งเสริมจริยธรรมนอกจากจะใช้กระบวนการศึกษาเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมจริยธรรมแล้วยังต้องมีการอบรมพัฒนากันอย่างต่อเนื่อง โดยในด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก รองจากด้านความรู้เชิงจริยธรรม แสดงว่า ด้านพฤติกรรมการแสดงออกทางกายก็ต้องได้รับการส่งเสริมให้มีการแสดงออกที่สอดคล้องกับจริยธรรมด้วย เช่นการฝึกอบรมให้ทนายความมีกิริยามารยาทที่ดี ฝึกให้การช่วยเหลือสังคมปฏิบัติงานด้วยความตรงไปตรงมา ซึ่งการแสดงออกเหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้ว่าทนายความมีจริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหากฤษฏา กิตติโสภโณ (แช่หลี่) (2557) ที่ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาของพระธรรมวิทยากร ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม จะต้องดำเนินการตามกลยุทธ์ 4 ประการคือ สร้างภูมิคุ้มกันด้วยการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจัง ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียนกลุ่มเสี่ยงให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ส่งเสริมให้นักเรียนกลุ่มเป้าหมาย มีคุณธรรมจริยธรรม และเสริมสร้างกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้มีการแสดงออกทางกายด้วยความเรียบร้อยดีงาม

2. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การส่งเสริมจริยธรรมของสภานายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีปัจจัยที่สำคัญคือ การส่งเสริมจริยธรรมตามหลักทวารวาสธรรม 4 ประการ ซึ่งได้แก่ ส่งเสริมด้านสัจจะ ให้มีความซื่อสัตย์ รักษาสัจจะ สื่อสารด้วยความจริง ส่งเสริมด้านทมะ ฝึกตน ให้มีการพัฒนาทักษะ และประสบการณ์ ส่งเสริมด้านขันติ มุ่งมั่น อดทนต่อความยากลำบากทางกายและทางใจ และส่งเสริมให้มีการเสียสละ ซึ่งคล้องกับงานวิจัยของ พระเหมวรารักษ์ ญาณสีโล (แก้วกำพล) (2563) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารจัดการกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ตามหลักทวารวาสธรรมในเขต ตำบลไผ่ขวาง อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยพบว่า บุคลากร จะต้องมีความเสียสละ การคัดเลือกผู้ที่มีความชำนาญ แต่งตั้งคณะกรรมการอย่างมีความยุติธรรม มีการพัฒนาบุคคล และมีการโยกย้ายตำแหน่งอย่างเป็นธรรม ด้านการอำนวยความสะดวก จะต้องมีความอดทนต่อหน้าที่ ประธานกลุ่มมีความสามารถ ชักจูงบุคลากรให้ปฏิบัติงาน ให้สวัสดิการอย่างยุติธรรมมีความอดทน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความเสียสละ กระตือรือร้น และด้านการควบคุมงาน จะต้องรู้จักข่มใจต่อหน้าที่ ติดตามทวงหน้อย่างเป็นธรรม ให้โอกาส การตรวจสอบอย่างซื่อสัตย์ เป็นธรรม มีความอดทนใน

การแก้ไขปัญหา ใช้คำพูดที่มีความไพเราะ ให้เกียรติเงินอย่างเท่าเทียมกัน และมีการประเมินผล ความโปร่งใส ยุติธรรม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทศนีย์ กลางเภา (2559) ที่ได้วิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมาภิบาลกับคุณภาพการปฏิบัติงาน ของข้าราชการสำนักงานอัยการภาค 4 ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมาภิบาลได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานในเชิงบวก เนื่องจากการปฏิบัติงานร่วมกัน ต้องมีความจริงใจต่อกัน มีความอดทน และเสียสละเอื้อเฟื้อ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระทองชัย อภิขโย (2562) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมตามหลักธรรมาภิบาลใน พุทธปรัชญาเถรวาท ผลการวิจัย การพัฒนาคุณธรรมตามหลักธรรมาภิบาล ได้แก่ สัจจะ อาศัยความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน ทมะ อาศัยการรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ข่มใจระงับ ความรู้สึก ขันติ อาศัยความอดทนอดกลั้นต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลาย จาคะ อาศัยความเสียสละความเผื่อแผ่แบ่งปันตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน

3. การพัฒนาประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสมาคมนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยหลักการคือการพัฒนาโดย โดยใช้หลักการ 4 ประการ และวิธีการ 4 ประการข้างต้น ส่งผลให้เกิดประสิทธิผลซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขององค์กร องค์กรเป็นเอกภาพและเสมอภาค เกิดการปรับตัวขององค์กรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม คือปรับพฤติกรรมและวัฒนธรรมขององค์กรให้เป็นไปตามหลักจริยธรรมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เกิดการปรับตัวขององค์กรให้สอดคล้องกับสังคม คือการปรับพฤติกรรมและวัฒนธรรมองค์กรให้มีความสอดคล้องกับลักษณะของจริยธรรมขององค์กรทั่วไป และมีผลผลิตที่เกิดกับองค์กร คือองค์กรมีความเป็นเอกภาพ เป็นองค์ที่เป็นผู้นำด้านจริยธรรม การมีทนายความที่มีคุณธรรมจริยธรรม พร้อมทั้งจะให้บริการแก่สังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภัทรชัย สีสะใบ (2562) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาโมเดลประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิผลต้องใช้หลักของการมีส่วนร่วม โดยที่ทุกส่วนที่มีส่วนได้เสียจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาประสิทธิผลอย่างเป็นเอกภาพ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญจันทร์ แสนประสาน (2560) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยส่งเสริมการตัดสินใจเชิงจริยธรรมที่เกี่ยวกับความเสี่ยงทางการพยาบาลในคลินิกอย่างมีประสิทธิภาพของพยาบาลทหารบก ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารจะต้องมีแผนในการพัฒนาจริยธรรมเพื่อให้บุคลากรสามารถตัดสินใจบนพื้นฐานจริยธรรมเพื่อลดความเสี่ยงและปัญหาที่จะเกิดขึ้น

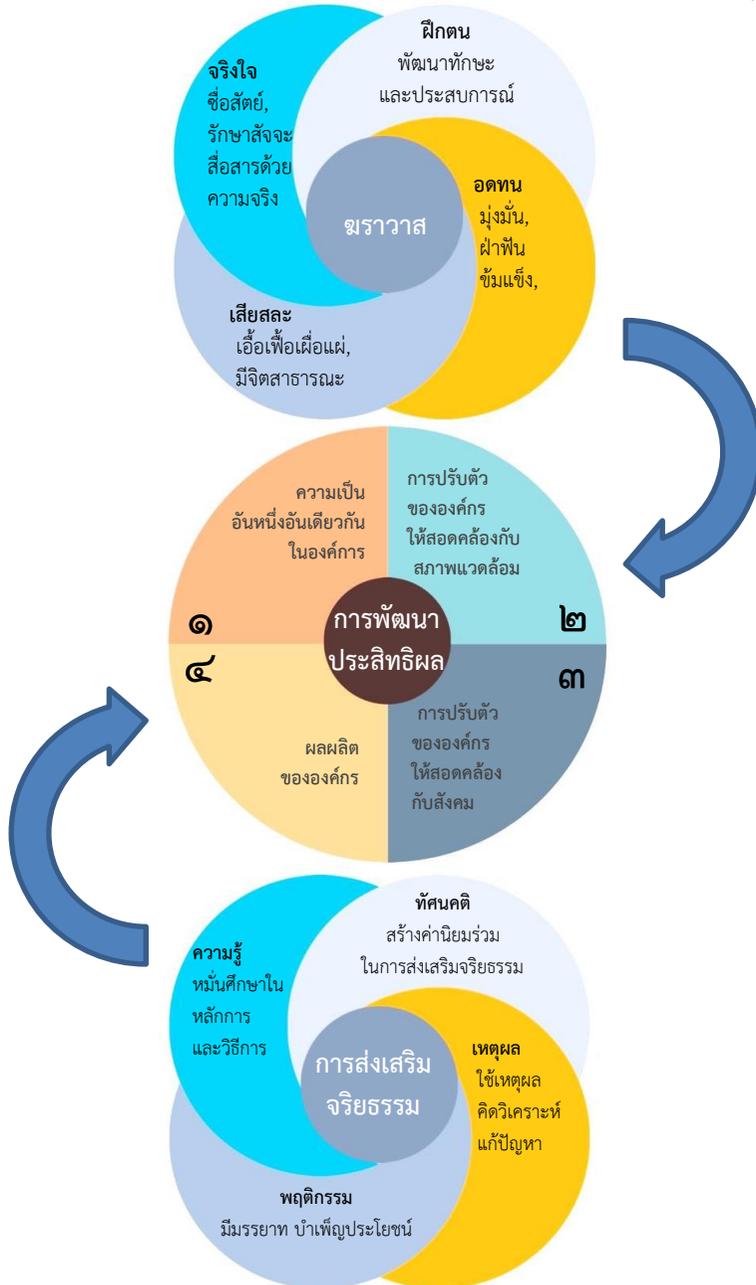
อีกประการหนึ่ง ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสมาคมนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ มีปัจจัยที่สำคัญ คือการปรับตัวขององค์กรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม โดยการสร้างวัฒนธรรมองค์กร ให้เป็นองค์กรแห่งจริยธรรม การปรับกระบวนการทำงานแบบพลวัต การปรับโครงสร้างองค์กรและ

กระบวนการทำงานเพื่อให้สอดคล้องกับการให้บริการด้วยความถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้ทนายความมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กาญจนา หรุเจริญพรพานิช (2562) ที่ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยเอกชนในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผล คือการปรับโครงสร้างองค์การตามเกณฑ์มาตรฐานในการทำงาน ใช้เทคโนโลยีเข้ามาประยุกต์ในการเรียนการสอนให้เกิดกระบวนการเชิงพลวัตน์ วางแผนอย่างมีประสิทธิภาพและส่งเสริมจริยธรรมคุณธรรมให้บุคลากรมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพัฒนาประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรม คือกระบวนการศึกษา เพราะจะสามารถทำให้เกิดปัญญา อีกประการหนึ่งคือความเท่าเทียมกันและความเป็นเอกภาพ สามารถทำงานร่วมกันเป็นทีมได้ และความซื่อสัตย์สุจริตในหน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เอกชัย สุระจินดา (2559) ที่ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิผลการนำยุทธศาสตร์ การพัฒนาไปปฏิบัติของเทศบาลตำบล อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิผลของการนำยุทธศาสตร์ไปใช้ด้านการศึกษา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการศึกษามีความสำคัญเป็นอันดับแรก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภักดิ์ วิชาลเวชกิจ (2562) ที่ได้วิจัยเรื่อง การส่งเสริมจริยธรรมส่วนบุคคลและทีมงานที่ส่งผลต่อประสิทธิผลขององค์การ บริษัท ทีไอที จำกัด (มหาชน) ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมจริยธรรมส่วนบุคคลและทีมงานที่ส่งผลต่อประสิทธิผลขององค์การคือ ประกอบด้วย จริยธรรมส่วนบุคคล ทีมงาน และองค์กรที่เป็นเลิศ ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากผลของการวิจัยข้างต้นผู้วิจัยได้นำมาสรุปเป็นแผนภาพองค์ความรู้ ดังภาพที่ 1

การพัฒนาประสิทธิภาพการส่งเสริมจริยธรรมของสหภาพนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ภาพที่ 1 องค์ความรู้

จากองค์ความรู้ข้างต้นสามารถอธิบายถึงรายละเอียดของกระบวนการในการพัฒนาประสิทธิภาพการส่งเสริมจริยธรรมของสหภาพนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ดังนี้

การส่งเสริมจริยธรรม ประกอบด้วย ความรู้ ได้แก่ การหมั่นศึกษาในหลักการและวิธีการ ทักษะ ได้แก่ การสร้างค่านิยมร่วมในการส่งเสริมจริยธรรม เหตุผล ได้แก่ ใช้เหตุผลในการคิดวิเคราะห์ พฤติกรรม ได้แก่ การมีมรรยาท บำเพ็ญประโยชน์ การแก้ปัญหา

ธรรมาธรรม เป็นหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมจริยธรรม ประกอบด้วย สัจจะ ความจริงใจ ได้แก่ ซื่อสัตย์ รักษาสัจจะ สื่อสารด้วยความจริง ทมะ ฝึกตน ได้แก่ พัฒนาทักษะและประสบการณ์อยู่เสมอ ขันติ อุดทน ได้แก่ ความมุ่งมั่น ฝ่าฟัน เข้มแข็ง ความเสียสละ ได้แก่ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีจิตสาธารณะ โดยที่ ปัจจัยธรรมาธรรม และปัจจัยการส่งเสริมจริยธรรม เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพ

การพัฒนาประสิทธิภาพการส่งเสริมจริยธรรมของสหภาพนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ประกอบด้วย ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในองค์กร การปรับตัวขององค์กรให้สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อม การปรับตัวขององค์กรให้สอดคล้องกับสังคม และผลผลิตขององค์กร มีปัจจัยที่สำคัญซึ่งเป็นตัวสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพคือ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการส่งเสริมจริยธรรมขาดแรงจูงใจที่เป็นทัศนคติด้านจริยธรรม ดังนั้นการจะส่งเสริมจริยธรรมให้เกิดประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีการสร้างแรงจูงใจให้เกิดแก่บุคลากรทั้งองค์กรอย่างเป็นเอกภาพ

2. การส่งเสริมจริยธรรมยังขาดการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรภายนอกเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนด้านจริยธรรม หากสหภาพนายความสามารถสร้างองค์การภาคีเครือข่ายร่วมในการส่งเสริมจริยธรรม จะทำให้การส่งเสริมจริยธรรมแก่นายความมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. สหภาพนายความควรร่วมมือกับองค์กรทางกฎหมาย สร้างแรงจูงใจซึ่งเป็นทัศนคติเชิงจริยธรรมให้นายความได้มีแรงจูงใจในการปฏิบัติตนตามหลักจริยธรรม และชวนช่วยในการแสวงหาความรู้เชิงจริยธรรมพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โดยแรงจูงใจดังกล่าวอาจสร้างโดยการให้ความคาดหวังกับนายความเกี่ยวกับความก้าวหน้าในการทำงาน หรือให้รางวัลเป็นการสร้างความกำลังใจ เพื่อให้ให้นายความเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักจริยธรรม

2. สภาทนายความควรสร้างองค์ประกอบที่เครือข่ายในการส่งเสริมจริยธรรม โดยร่วมมือกับองค์กรทางจริยธรรมเช่น กระทรวงวัฒนธรรม องค์กรทางศาสนาที่จะเข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุนในการฝึกอบรมและ เป็นภาคีเครือข่ายซึ่งกันและกันในการส่งเสริมจริยธรรม ซึ่งจะทำให้การส่งเสริมจริยธรรมแก่ทนายความมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติตนตามหลักจริยธรรมของทนายความ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยจูงใจที่นำไปสู่การปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักจริยธรรม

2. ควรมีการวิจัยในเชิงลึกเกี่ยวกับกลยุทธ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์

3. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับ ผลกระทบจากการปฏิบัติผิดจริยธรรมของบุคลากรทางกฎหมาย เพื่อให้ทราบถึงผลเสียจากการผิดจริยธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

4. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการถอดบทเรียนการส่งเสริมจริยธรรมของสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อนำมาเป็นตัวแบบในการอบรมหรือส่งเสริมจริยธรรมให้กับหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ และเอกชน

5. การวิจัยเรื่องการพัฒนาประสิทธิผลการส่งเสริมจริยธรรมของสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์นี้ มีข้อจำกัดคือ อยู่ในช่วงของการระบาดของไวรัส Covid-19 ส่งผลให้การส่งเสริมจริยธรรมแก่ทนายความในลักษณะของกิจกรรมหรือการอบรมลดลง อาจมีผลกระทบต่อกระบวนการวิจัยและผลของการวิจัยในบางส่วน จึงควรมีการวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้ซ้ำอีกครั้งหนึ่งในภาวะปกติ

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา หรุเจริญพรพานิช. (2562). แนวทางการส่งเสริมปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยเอกชนในประเทศไทย. *วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ*. 5(2), 457.

คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรม. (2561). *แผนการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรม 2561*, [ออนไลน์], สืบค้น 19 เมษายน 2563 จาก https://www.senate.go.th/document/mSubject/Ext79/79663_0001.PD

ฐิตาภา เบ็ญจาทิกุล. (2557). *รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน* (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยนอร์ท กรุงเทพ.

- ทัศนีย์ กลางเภา. (2559). ความสัมพันธ์ระหว่างหลักขรรวาศธรรมกับคุณภาพการปฏิบัติงาน ของข้าราชการสำนักงานอัยการภาค 4. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*. 3(1), 1-10.
- พระทองชัย อภิขโย. (2562). ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมตามหลักขรรวาศธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์*. 4(2), 41.
- พระปลัดเทียน พลอุทโธ (คำพงษ์). (2558). *รูปแบบการส่งเสริมจริยธรรมทางการบริหารตามหลักธรรมมาภิบาลของผู้บังคับการปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่าง* (ดุष्ฎินิพนธ์พุทธศาสตรดุष्ฎินิพนธ์ิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาภคภูฏา กิตติโสภโณ (แซ่หลี่). (2557). *รูปแบบการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาของพระธรรมวิทยากร* (ดุष्ฎินิพนธ์พุทธศาสตรดุष्ฎินิพนธ์ิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบุญรอด อมรทตฺโต. (2559). *การส่งเสริมจริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดระยอง* (ดุष्ฎินิพนธ์พุทธศาสตรดุष्ฎินิพนธ์ิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเหมวรารักษ์ ญาณสีโล (แก้วกำพล). (2563). การบริหารจัดการกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ตามหลักขรรวาศธรรมในเขต ตำบลไผ่ขวาง อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 3(2), 1-2.
- เพ็ญจันทร์ แสนประสาน. (2560). การศึกษาปัจจัยส่งเสริมการตัดสินใจเชิงจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงทางการพยาบาลในคลินิกอย่างมีประสิทธิภาพของพยาบาลทหารบก. *วารสารพยาบาลทหารบก*, 18(3), 201.
- ไพศาล เครือแสง. (2558). *รูปแบบการส่งเสริมจริยธรรมทางการบริหารตามหลักธรรมมาภิบาลของผู้บังคับการปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่าง* (ดุष्ฎินิพนธ์พุทธศาสตรดุष्ฎินิพนธ์ิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2528, 19 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 102 ตอนที่ 129 ฉบับพิเศษ หน้า 1.
- _____. (2560, 6 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. หน้า 79.

- ศุภักดิ์ วิศาลเวชกิจ. การส่งเสริมจริยธรรมส่วนบุคคลและทีมงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์กร บริษัท ทีไอที จำกัด (มหาชน). *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี*, 11(2), 292-293.
- สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ. (2563). *การปฏิรูปทนายความอาสา ทนายความขอแรง และที่ปรึกษากฎหมายเด็กหรือเยาวชน*. สืบค้น 19 เมษายน 2563, จาก <https://jla.coj.go.th/cms/s17/u672/>.
- สภาทนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2564). *สถิติทนายความ*. สืบค้น 10 มกราคม 2564, จาก <https://www.isranews.org/isranews-news/76820-lawyers-council76820.html>
- สุภัทรชัย สีสะไบ. (2562). *รูปแบบการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาของพระธรรมวิทยากร (คุณภีนิพนธ์ปรัชญาคุณภีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- สุวรีย์ สิริโกคาภิรมณ์. (2546). *การวิจัยทางการศึกษา*. ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์ สถาบันราชภัฏเทพสตรี.
- เอกชัย สุระจินดา. ประสิทธิภาพการนำยุทธศาสตร์ การพัฒนาไปปฏิบัติของเทศบาล ตำบลลำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์*, 11(2), 434-435.